

MILOŠ OKUKA

PRIDJEVI TVORENI OD PREZIMENA NA -SKI U STANDARDNOM SRPSKOHRVATSKOM JEZIKU

I

Na osobenu tvorbu pridjeva od prezimena na *-ski* prvi je ukazao Vuk Karadžić u svom odgovoru na *Utuk* M. Svetića pitanjem: »Da li 'Dobrovskovim' nije pogreška (mjesto *Dobrovskoga*)?« U tom pitanju je, međutim, sadržan i odgovor: drugi lik je jedino prihvatljiv »ako ćemo uzeti, da i naš jezik ima svoja pravila, koja se ne mogu prestupati i nogama gaziti«. ¹ I doista Vuk u svojim djelima upotrebljava samo genitivne forme. Kao ilustrativan primjer može nam poslužiti njegova sljedeća rečenica: »A ja za čest *Dobrovskoga* moram da kažem, da Srbi (koji *Dobrovskoga* knjiga nijesu čitali) ne slušaju šta starac Kuckalo kaže« ².

Ovakav kategoričan stav Vukov, koji, u stvari, nema lingvističku argumentaciju, prihvatio je T. Maretić u svojoj *Gramatici i stilistici hrvatskoga ili srpskoga jezika*, konstatacijom da »gdje koji pisci od ljudskih imena, koja se svršuju na *-ski*, tvore pridjeve na *-ov*, na pr. Dobrovskov, Račkov, Zrinjskov, i t. d.«, dodajući da tu »pogrešku spominje Vuk« ³. Ni on, međutim, ne daje nikakvo obrazloženje u prilog toj konstataciji.

U *Jezičnom savjetniku* Maretić je nešto određeniji: »Pogreška je od imenâ na *-ski* tvoriti posvojne pridjeve na *-skov*, na pr. od Zrinjski: Zrinjskov ili od Dobrovski: Dobrovskov, od Rački: Račkov, a još gore: Zrinjskijev, Račkijev. Treba pisati i govoriti: trg

¹ *Skupljeni gramatički i polemički spisi Vuka Stef. Karadžića*, knjiga treća, Beograd, 1896, 116.

² *Skupljeni gramatički i polemički spisi Vuka Stef. Karadžića*, knjiga druga, Beograd, 1894—1895, 139; up. i druge primjere kod T. Maretića, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1899, 356—357.

³ T. Maretić: *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1899, 356.

Zrinjskoga, život Dobrovskoga, djela Račkoga»⁴. U drugom izdanju svoje *Gramatike* on ne mijenja mišljenje o vrijednosti ovih pridjeva u standardnom jeziku, ali dodaje cio pasus o deklinaciji prezimena na *-ski*. Značajne su dvije činjenice u tom dodatku: prvo, tvrdnja da »u narodu našem ima nekoliko prezimena na *-ski*« (*-cki*, *-čki* i *-ški*) i, drugo, da se ta prezimena »ne sklanjaju drukčije nego obični pridjevi«⁵.

Da li su Vukova i Maretićeva mišljenja o ovim pridjevima danas održiva? Kako novija literatura gleda na tvorbu pridjeva od prezimena na *-ski* i kakvo je stanje u praksi? Ovaj rad ima namjeru da pokuša dati odgovore na ta pitanja.

II

Maretićevo mišljenje da »u narodu našem ima nekoliko prezimena na *-ski*« danas treba shvatiti sasvim uslovno. Prvo, ono uglavnom ne odgovara jezičkoj stvarnosti, a, drugo, za standardni jezik nije toliko bitno da li tih prezimena ima malo u »narodu našem«, već to koliko su ona, bila domaća ili strana, u samom komuniciranju prisutna. A nesumnjivo je da su u javnoj komunikaciji prisutna s obzirom na to da naša zemlja ima dobre odnose sa slovenskim zemljama u kojima su prezimena na *-ski* brojnija, s obzirom na način života i kulturnog ponašanja u modernom dobu, a posebno s obzirom na afirmaciju makedonskog književnog jezika u socijalističkoj Jugoslaviji, u kojem su ova prezimena veoma brojna. Uz to, novija istraživanja pokazuju da prisustvo prezimena na *-ski* u našem antroponimijskom sloju nije beznačajno. Prema knjizi *Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske*⁶, samo je u Hrvatskoj 1948. godine registrovano 1303 takva prezimena⁷. Pored toga, u nas ima više znamenitih ljudi s prezimenom na *-ski* čije je djelo obogatilo našu kulturu i čija će se imena stalno pominjati (npr., *Rački*, *Crnjanski* i dr.). Sve su ove činjenice značajne za tvorbu pridjeva od tih prezimena i za njihov status u standardnom jeziku.

Tako se, i pored strogih upozorenja lingvista, u praksi pojavljuju pridjevi sa sufiksom *-ov* ili *-jev* sasvim normalno. U lingvističkoj literaturi je zabilježeno da za takvu tvorbu znaju i naša dva najveća književnika: Andrić⁸ i Krleža⁹. No, da navedemo i ranije i novije potvrde:

⁴ T. Maretić: *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik*, Zagreb, 1924, 196.

⁵ T. Maretić: *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, drugo izdanje, Zagreb, 1931, 153—154; up. i str. 320.

⁶ *Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske*, Institut za jezik Zagreb, Matica hrvatska, Zagreb, 1976.

⁷ Prema sufiksima brojnost njihova je sljedeća: *-ski* (1033) *-čki*, (126), *-cki* (110), *-ški* (29) i *-čki* (5).

⁸ B. Milanović: *Deklinacija poimeničenih prideva*, Naš jezik, n. s., XII, sv. 3—6, Beograd, 1962, 121.

⁹ S. Babić: *Sufiksna tvorba pridjeva u suvremenom hrvatskom ili srpskom književnom jeziku*, Rad JAZU, knj. 344, Zagreb, 1966, 124.

a) S. Babić u svom radu *Sufiksalna tvorba pridjeva u suvremenom hrvatskom ili srpskom književnom jeziku* konstatuje da se »i danas katkada tvore takvi pridjevi« i donosi primjere iz sredstava javnog informisanja: *Bačvanskov* (Borba, 29. VI, 1959, 8), *Stravinjskijev* (Radio — Zagreb, 17, XI, 1959, u 19,15), *Račkov* (Večernji list, 8. II 1959), te kod M. Krleže: *Kandinskov* (Vjesnik, 29. I 1961, 6)¹⁰.

b) B. Milanović u radu *Deklinacija poimeničenih prideva* bilježi: — Svojim značenjem su se isticala »pisma Kopitarovo..., pa i *Mušickovi* odgovori na ista« (Đ. Rajković, citirano u Prilozima P. Popovića knj. XXVII, Beograd, 1961, 251); — Željom da se ime *Mušickovo* veže za postanak Pesnarice... (Ljub. Stojanović, Život i rad Vuka Stef. Karadžića, Beograd, 1924, 67); — od *Mušickovih* /pisama/ nije očuvano nijedno (isto, str. 25); — Ima ceo niz sitnih ličnih drama dirljivijih i čovečanski razumljivijih od *Mušickijeve* (Ivo Andrić, O Vuku kao piscu... Beograd, 1950, 27); — Uočljivo je da je *Crnjanskovo* pripovijedanje u ovom romanu znatno mirnije (V. Kalezić, Književnost i jezik I, 1961, 26); — u tim *Crnjanskovim* lirskim prelivima (isto, str. 21); — Aleksije Aleksandrović, kad spazi *Vronskove* suze, oseti plimu onog duševnog rastrojstva... (L. Tolstoj, Ana Karenjina I, prev. Zorka Velimirović, redaktor prevoda Isidora Sekulić, Cetinje, 1960, 418); — sećanje na divne akorde pune težine i masivnosti iz *Musorgskijevih* »Slika sa izložbe« (M. Marković, Dijalektička teorija značenja, Beograd, 1961, 322)¹¹. Čuo i za pridev *Dostojevskijev* od *Dostojevski* (*Dostojevskijeva* dela).

c) Naše su potvrde iz književnoumjetničkih i lingvističkih tekstova, iz sredstava javnog informisanja i iz ankete sa studentima jezika i književnosti:

c.1. Retrospektivno izgleda mi da je, posle *Crnjanskog* Objašnjenja Sumatre... ovaj Dedinčev tekst... predstavljao ne samo jednu ispovest nego i jednu deklaraciju mlade poezije (M. Ristić, Putevi, 1, 1922, 29—30); — Stražilovo je kruna tog života, zbir i *summum Crnjanskog* poetskog stvaralaštva... (M. Ristić, Prisustva, 1964, 255); — Tačna ili pogrešna, *Čomskijeva* teorija gramatike bez sumnje je najdinamičnija i najuticajnija (Dž. Lajons, Lingvistička revolucija N. Čomskog, Beograd, 1974; preveo S. Đorđević, predgovor i redakcija R. Bugarski, str. 25); *Čomskijev* sistem transformacije gramatike (Isto, 27); Značaj *Čomskijevog* dela za druge discipline (Isto, 28); *Čomskijeva* formalizacija gramatičke teorije (Isto, 29); a *Čomskijeva* upotreba termina »generacija« i potiče iz matematike (Isto, 66); *Čomskijev* dokaz nepodobnosti gramatike konačnih stanja može se naći u *Sintak-sičkim strukturama* (Isto, 80); *Čomskijeva* kritika behaviorizma (Isto, 119); Drugi *Čomskijev* model za opisivanje jezika bio je gramatika fraznih struktura (Isto, 124 i dr.); — *Crnjanskove* »Seobe« i Pišćevići »Memoari« (R. Ždrale, Letopis Matice srpske, 409, sv. 4, 406); Ni ova izmena u *Crnjanskoj* parafrazi nije proizvoljna (Isto, 412); *Crnjanska* dislokacija radnje u romanu (Isto, 408); I ovaj Mažuranićev primer, kao i *Crnjanskov* (Isto 416); — Ljudi se posmatraju, na primer, u *Crnjanskoj* »Svetoj Vojvodini« (P. Protić, Letopis Matice srpske, 418, sv. 1—2, 238); — To je osnovna poruka *Crnjanskove* pesme *Mizera* (D. Vitošević, u knjizi Književno delo Miloša Crnjanskog, Zbornik radova, Institut za književnost i umetnost, knj. IV, BIGZ, Beograd 1972, /u daljem tekstu Zbornik/, str. 40); — *Crnjansko* Pismo dramaturgu i ravnatelju (M. Miočinović, Zbornik, 57); — Važno je podvući da *Crnjanskov* sumatrizam nije nikako pojava jedna i nedeljiva po sebi (D. S. Ignjatović, Zbornik, 82); *Crnjanskov* Čamnojević nije, dakle, istorijska novina (Isto, 91); poetska os *Crnjanskog* djela u cjelini (M. Lončar, Zbornik, 93); zamjena za naziv spleta mutnih svojstava što poetski zrače iz *Crnjanskove* poezije (Isto, 93); u nekim od *Crnjanskih* postavki (Isto, 96); U tom smislu izvodi se karakter *Crnjanskog* romantizma (Isto, 116; i još pet Lončarevih primjera); — Samo na takvoj pesničkoj tradiciji... mogla je da se zasnuje *Crnjanska* sumatristička vizija (S. Rakitić, Zbornik, 120); po-

¹⁰ S. Babić, op. cit., 124.

¹¹ B. Milanović, op. cit., 121. Milanović navodi da je »jednom prilikom

bune *Crnjanskogovog* lirskog bića (Isto, 124); koji sadrže svu osobenost složene *Crnjanske* lirike (Isto, 124); sve je u *Crnjanskoj* poeziji sumatrizam (145; i još trinaest primjera kod Rakitića); — I samo za *Stražilovo* može se kazati da je onaj sublimni trenutak *Crnjanske* poezije kojim je otvoren ideal »sve je uvek sada« (Hatidža Krnjević, Zbornik, 151); — Od svih *Crnjanskih* ličnosti knez Rjepin je, bez sumnje, najmanje otporan na životne nedaće (P. Zorić, Zbornik, 210); *Crnjansko* shvatanje ljubavi nosi pečat opšte životne koncepcije (Isto, 218; i još dva primjera kod Zorića); — U tom smislu srodne knjige *Crnjanskim* uspomenama teško je naći u srpskoj literaturi (P. Protić, Zbornik, 311, i još dva njegova primjera); Koji su načini *Crnjanskih* istraživanja (I. Udovički, Zbornik, 316); Opšti zaključak, rasut u *Crnjanskim* esejima, bio bi kao i život i mladost (Isto, 321, i još dvanaest njenih primjera); — Očigledno, u *Crnjanskoj* poeziji ruke su simbol čovekove mogućnosti u ljubavi (I. Udovički, Savremenik, knj. 40, 1974, 1064; i još deset njenih primjera); — U tom smislu mogli bismo navoditi mnoge primere *Crnjanskih* veza s romantičarima i s romantizmom (P. Džadžić, Delo, XXIV, br. 5, 1978, 23); Ali *Crnjanske* »veze« ... mogu se uključiti i u onu okulističku, mističnu porodicu veza (Isto, 24); — To *Crnjansko* manifestno zanimanje (B. Aleksić, Delo, XXIV/5, 43; i još dvanaest njegovih primjera); — Funkcija interpunkcije u *Crnjanskoj* prozi (J. Lovrić, Isto, 72); I kad nam se čini da smo ušli u logiku *Crnjanske* interpunkcije, on nam pomrsi račune (J. Lovrić, 72; i još dva njena primjera); — *Crnjanska* Druga knjiga Seoba (S. Leovac, Godišnjak Odjeljenja za književnost Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, IX, 1980, 121); Razlike između Ignjatovićevih i *Crnjanskih* ličnosti su velike (Isto, 130); i Julijana, *Višnjevska* supruga... s jedne strane vezana za muža... a s druge strane u traženju nečeg drugog i svetlog... (S. Leovac, Isto, 136); *Crnjanska* dileme (TVB, 27. XI 1978); *Gomeljskova* je zasluga velika (TVSA, 28. V 1980).

c. 2. Među studentima jezika i književnosti I godine Filozofskog fakulteta u Sarajevu proveo sam anketu o prisustvu ovih pridjeva u jezičkom osjećanju njihovu i u praksi. Naveo sam, bez reda, sljedeće lekseme od kojih je trebalo napraviti sintagme: odluka, djelo, muzika, Crnjanski, Lisinski, poezija, film, Grabovski, Majhrovski, igra, Hrastinski, cinizam, Mušicki, roman, Rački, Gorički, Čomski, strukture. Rezultat ankete je sljedeći: 65% anketiranih odlučilo se za genitivne forme (u anketi je učestvovao 51 student): *muzika Lisinskoga, poezija Crnjanskoga, strukture Čomskoga, odluke Hrastinskoga* itd.; 30% je navelo pridjeve od ovih prezimena: *Hrastinska odluka, Račkovo djelo, Čomskijeve strukture, Majhrovskijev film, Crnjanska poezija* itd.; a 5% anketiranih dalo je naporedno i genitivne forme i pridjeve, opredjeljujući se za prvu soluciju.

III

Ovi primjeri i brojnost stvaralaca kojima su oni sasvim obični, te rezultati ankete, opovrgavaju tvrdnju da su pridjevi od prezimena na -ski toliko »retki da se zaista tek gdegdje mogu naći«¹², odnosno da ta »pojava ostaje još uvijek u granicama individualne tvorbe«¹³. Oni su, dakle, realnost sa kojom se i savremena norma mora suočiti. A ona ih je do sada odbacivala, vjerovatno zbog velikog Maretićevog autoriteta, na jednoj strani, i zbog njihove »neobičnosti«, na drugoj, odnosno zbog disproporcije između funkcije i forme. Tako i kod Boranića¹⁴ i kod Belića¹⁵ nalazimo samo *Zrinjski*:

¹² B. Milanović, op. cit., 122.

¹³ S. Babić, op. cit., 124.

¹⁴ Dr. D. Boranić: *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*, deseto izdanje, Zagreb, 1951, 211.

¹⁵ A. Belić: *Pravopis srpskohrvatskog književnog jezika*, Beograd, 1950, 211 i 227.

Zrinjskoga, a u novosadskom Pravopisu pored sintagme *Trg Nikolē Zrīnjskōga* i jedan kuriozitet: *Zrīnjskī trg*.¹⁶ S. Babić ne govori posebno o normativnom statusu ovih pridjeva, nego se samo na Maretića poziva¹⁷, dok M. Stevanović izričito kaže da se tvorba ovih pridjeva nije mogla »uopštiti u književnom jeziku«, da se »ne mogu smatrati prihvaćenim u književnom jeziku«, već im se »još uvek pretpostavlja i mora pretpostavljati označavanje pripadnosti licu označenom poimeničenim pridevom na -i njegovim oblikom genitiva: iz slika *Musorgskoga* (bolje nego iz *Musorgskijevih slika*), *dela Dostojevskoga* (a ne *Dostojevskijeva dela*),... *suze Vronskoga* (bolje nego *Vronskove suze*), *pripovedanje Crnjanskoga*, *ime Mušickoga* itd.«¹⁸

Maretićevo shvatanje o ovim pridjevima zastupaju i autori *Priručne gramatike hrvatskoga književnog jezika*.¹⁹

B. Milanović, međutim, unosi novine u gledanja na pridjeve od imena - pridjeva: »Ova obrazovanja nisu nikakva veštačka tvorovina u jeziku, iako na prvi pogled mogu izgledati kao takva. Imeničko značenje ovih reči na -ski... potpuno dominira u svesti nad njihovim oblikom, i kad treba izraziti da nešto pripada licu koje takva pojedinačna reč označava, onda se od nje, urođenim jezičkim osećanjem, stvara pridev na ovaj ili onaj mogući način. To što su ovi pridevi malobrojni, ne mora da znači da su u isto vreme i nepravilni«²⁰. Istina, i Stevanović, vjerovatno pod uticajem Milanovićevog mišljenja (na čije se primjere i poziva), dodaje da ima »štaviše i lingvističkih opravdanja za javljanje ovakvih prideva« pa im se »principijski čak ne bi mogli praviti prigovori«²¹.

Vlastito Stevanovićevo protivurjeđe donekle odgovara protivurjeđu između norme i jezičke zbilje. Neosporno je, naime, da je ovakva tvorba u duhu sufiksalne tvorbe standardnoga jezika. Prvo. — Pridjevi tipa *Crnjanskov* nastaju dodavanjem nastavka -ov na okrnjenu osnovu koja se dobija odbitkom gramatičke morfeme u genitivu (*Crnjansk* — *oga*). Tako se tvore i pridjevi od ličnih imena muškoga roda na suglasnik ili na -o u Nsg (*Milanov*, *Markov*)²². Drugo. — Pridjevi tipa *Čomskijev* tvoreni su na isti način kao i drugi pridjevi od vlastitih imena. Oblik prezimena smatra se istovremeno osnovom na koju se dodaje sufiks. Isto je i kod imenica

¹⁶ *Pravopis srpskohrvatskoga književnog jezika*. Matica srpska i Matica hrvatska, Novi Sad — Zagreb, 1960, 322; u školskom izdanju stoji samo *Zrinjski, Zrinjskoga* (up. *Pravopis hrvatskosrpskoga jezika*, deseto izdanje, Zagreb — Novi Sad, 1970, 271); kod M. S. Lalevića nalazimo *Beljski* — *Beljskoga, Dobrovski* — *Dobrovskoga* itd. (*Srpskohrvatski u mom džepu*, 2. izdanje, Naš pravopis, Zaječar, 1970, 357. i 359).

¹⁷ S. Babić, op. cit., 124.

¹⁸ M. Stevanović: *Savremeni srpskohrvatski jezik (Gramatički sistemi i književnojezička norma)*, I, treće izdanje, Beograd, 1975, 266.

¹⁹ *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika* (obradio S. Pavešić), Školska knjiga, Zagreb, 1979, 109.

²⁰ B. Milanović, op. cit., 123.

²¹ M. Stevanović, op. cit., 266.

²² Up. i kod B. Milanovića, op. cit., 122.

stranoga porijekla na -i u Nsg — i opštih i vlastitih: žiri (žirijeva odluka — odluka žirija), kikiriki (kikirikijev miris — miris kikirikija), te Miki, Tomi, Dizni, Džimi, Kenedi itd. (Mikijev, Tomijev, Diznijev, Džimijev, Kenedijev itd.)²³, kod kojih završni vokal ne ulazi u repertoar nastavaka, već nastavak Ø²⁴ omogućava odnos žiri — žirija, Dizni — Diznija i sl. Problem, dakle, nije u tome da li je takva tvorba pridjeva prihvatljiva ili neprihvatljiva. Prihvatljiva je samo na osnovu činjenice da se ona uklapa u osnovne principe tvorbe riječi u srpskohrvatskom jeziku.²⁵ Drugo je pitanje da li su ti pridjevi i normativni jer put do književnojezičke norme nije ni malo kratak i jednostavan²⁶. Kad je u pitanju norma u morfologiji, treba naglasiti da se naši pristupi njoj moraju razlučiti od leksikoloških pogleda na riječ. Formalizacija ove materije uspješnija je ukoliko nam je jasniji teorijski pristup u normiranju. Budući da norma mora voditi računa o svim vidovima ispoljavanja standardnog jezika, varijacije u morfologiji i tvorbi riječi koje su unutar sistemskih pravila, koja su već normativno regulisana, poprimaju normativnu vrijednost. Ovo utoliko prije ukoliko određena pojava postaje produktivna te ukoliko smo se na nju navikli. Pitanje je samo našeg opredjeljenja za izbor i upotrebu, odnosno kako će se regulisati pravila te upotrebe. Pojava pridjeva od prezimena na -ski proizašla je iz stvaralačkih i komunikacijskih potreba, čije zadovoljavanje treba da ima i svoju kodifikaciju.

ADJECTIVES FORMED FROM SURNAMES ENDING IN -ski IN THE STANDARD SERBO-CROAT LANGUAGE

SUMMARY

In the Serbo-Croat language possessive adjectives derived from surnames with a final -ski appear with the ending -skov (e. g. Crnjanskov) and -skijev (e. g. Čomskijev). Such adjectives have been condemned as non-standard. The author claims that they follow the principles of Serbo-Croat word formation and that their widespread use is a result of creative response to new communicative demands, which also need to be taken into account in language codification.

²³ S. Babić bilježi: *Gandhijevi muzeji*, op. cit., 126; up. i *Lurgijev filter*, *Pironijev stroj*, *Derijev motor* kod M. Lukende, *O nazivima motora*, *Jezik*, 28/2, 1980, 55.

²⁴ Up. M. Ivić: *Obeležavanje imeničkog roda u srpskohrvatskom književnom jeziku*, *Naš jezik*, X, sv. 7—10, 1960, 205. i V. Anić: *Morfološke inovacije u hrvatskosrpskom jeziku*, *Radovi*, Filozofski fakultet u Zadru, XI, *Razdio lingvističko-filološki*, sv. 7, 1973, 8.

²⁵ Up. i tvorbu imenica od ovih prezimena: »Već godine 1924. I. Vardin iz grupe *Na postu* ... štampa članak pod karakterističnim naslovom — *Voronštinu treba likvidirati*« (P. Broz: *O Aleksandru Vronskom*, u knjizi: A. K. Vronski: *Književni portreti*, Kultura, Beograd, 1964, str. 306).

²⁶ Up. M. Radovanović: *Sociolingvistika*, Beograd, BIGZ, 1979, 85.